

ЛАВРІНЕНКО Віталій – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри кризової психології, Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка, вул. Остроградського, 2, Полтава, Україна, індекс 36000 (lavrinenko.vitaliy@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4531-7127>

ДОСЛІДЖЕННЯ СУБ'ЄКТИВНОГО СПРИЙНЯТТЯ ОСОБИСТІСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ У СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ ІЗ РІЗНИМ РІВНЕМ ІНТЕРНЕТ-ЗАЛЕЖНОСТІ

Анотація. *Мета* публікації – проаналізувати результати емпіричного дослідження показників суб'єктивного сприйняття особистісного потенціалу у студентів-психологів із різним рівнем інтернет-залежності.

Методологія дослідження. Як діагностичні показники суб'єктивного сприйняття особистісного потенціалу у студентів-психологів використано результати вивчення характеристики самоставлення респондентів та їхніх суб'єктивних оцінок власної особистості. В емпіричному дослідженні використано методика: «Тест на визначення рівня комп'ютерної залежності» (К. Янг, адаптація В.А. Лоскутової), методика «Опитувальник самоставлення» (В.В. Столін, С.Р. Пантілєєв), методика «Особистісний диференціал» (за Ч. Осгудом). Дослідження проведене на вибірці, до якої увійшли 145 студентів-психологів другого (магістерського) рівня вищої освіти факультету психології і соціальної роботи Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка, які навчаються за освітніми програмами «Психологія» та «Кризова психологія. Соціально-психологічна реабілітація».

Наукова новизна статті. Новизна публікації полягає у визначенні зв'язку між суб'єктивним сприйняттям особистісного потенціалу студентами та їх залежністю від мережі. Отримані дані розкривають не визначені раніше зв'язки між сферою самосвідомості майбутнього фахівця та адитивних станів особистості.

Висновки. Проведене дослідження підтвердило сформульовану гіпотезу. Визначено, що інтернет-залежність студентів-психологів пов'язана з особливостями їх суб'єктивного сприйняття особистісного потенціалу. Зокрема, студентам-психологам із підвищеним рівнем комп'ютерної залежності властиве погіршене суб'єктивне сприйняття особистісного потенціалу, що реалізується через знижені показники самоставлення і негативне суб'єктивне оцінювання власного «Я», що виступає чинником формування адикції. Натомість, студентам-психологам, які не мають залежності від мережі, властиве більш позитивне погіршене суб'єктивне сприйняття особистісного потенціалу, сформоване самоставлення та оцінка власного Я.

Ключові слова: особистісний потенціал, майбутні психологи, особистісний потенціал студентів-психологів, суб'єктивне сприйняття особистісного потенціалу студентів, особистісні характеристики студентів, самоставлення майбутніх психологів, конструкти, використані для опису студентами свого «Я», інтернет-залежність студентів.

LAVRINENKO Vitalii – Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Crisis Psychology, Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University, 2, Ostrohradskogo Str., Poltava, Ukraine, postal code 36000 (lavrinenko.vitaliy@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4531-7127>

RESEARCH OF PERSONAL POTENTIAL SUBJECTIVE PERCEPTION OF PSYCHOLOGY STUDENTS WITH DIFFERENT LEVELS OF INTERNET ADDICTION

Abstract. *The purpose* of the publication is to analyze the results of an empirical study of indicators of subjective perception of personal potential in psychology students with different levels of Internet addiction.

Research methodology. *The results of studying the characteristics of respondents' self-attitude and their subjective assessments of their own personality using basic constructs of semantic differential were used as diagnostic indicators of the subjective perception of personal potential in psychology students.*

The empirical study used the following methods: "Test for determining the level of computer addiction" (K. Yang, adaptation by V.A. Loskutova), the "Self-attitude Questionnaire" (V.V. Stolin, S.R. Pantileev), the "Personality Differential" method (according to Ch. Osgood). The study was conducted on a sample of 145 psychology students of the second (master's) level of higher education at the Faculty of Psychology and Social Work of Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University, who study in the educational programs "Psychology" and "Crisis Psychology. Socio-psychological rehabilitation".

Scientific novelty of the article. *The novelty of the publication lies in determining the relationship between the subjective perception of personal potential by students and their dependence on the Internet. The obtained data reveal previously unidentified connections between the sphere of self-awareness of the future specialist and additive states of the personality.*

Conclusions. *The conducted research confirmed the formulated hypothesis. It was determined that the Internet addiction of psychology students is associated with the features of their subjective perception of personal potential. In particular, psychology students with an increased level of computer addiction are characterized by a worsened subjective perception of personal potential, which is realized through reduced self-attitude indicators and a negative subjective assessment of their own "Self", which acts as a factor in the formation of addiction. In contrast, psychology students who do not have an addiction to the network are characterized by a more positive, worsened subjective perception of personal potential, a formed self-attitude and assessment of their own "Self".*

Key words: *personal potential, future psychologists, personal potential of psychology students, subjective perception of students' personal potential, personal characteristics of students, self-attitude of future psychologists, constructs used by students to describe their "Self", Internet addiction of students.*

Постановка проблеми. Складні, кризові та буремні умови сьогодення висувають підвищені вимоги до кваліфікації фахівця-психолога, який має бути кваліфікованим, емоційно стійким, креативним та готовим до умов у межах екстремальних ситуацій. Такі професійні характеристики майбутнього фахівця окреслюються на етапі професійного становлення та розвиваються на базі притаманного студентам вишів особистісного потенціалу. Процес професійного становлення фахівця-психолога, окрім цілеспрямованого набуття знань та навичок, розглядається як безперервне зростання його особистісного потенціалу, що і виступає основним його професійним інструментом у майбутньому.

При цьому професійна діяльність фахівця-психолога вимагає у нього сформованих на високому рівні навичок і умінь здійснення рефлексивної оцінки власного особистісного потенціалу, що має на меті окреслення векторів для самовдосконалення. Саме на основі суб'єктивного визначення власних особистісних характеристик та наявного особистісного потенціалу майбутні фахівці-психологи здійснюють «роботу над помилками», розвивають необхідні професійні характеристики та якості, важливі для професійної діяльності.

Аналіз досліджень. Проблематика розвитку та реалізації потенційних можливостей студентів-психологів протягом їх професійного становлення виступає предметом дослідження значної кількості наукових розвідок. Зокрема, сутнісні ознаки особистісного потенціалу майбутніх фахівців та закономірностей його розвитку представлені в працях класиків сучасної української психології Т.М. Малкової, В.А. Семиченко, Н.В. Чепелевої, Т.С. Яценко. У їхніх працях закладені базові положення стосовно формування і розвитку потенціалу майбутніх фахівців. Актуальні наукові дослідження розглядають особистісний потенціал студента-психолога у контексті актуалізації та максимального прояву його творчих здібностей під час виконання професійних завдань (Синишина, 2021, с. 197), базового механізму розвитку майбутнього фахівця поряд із рефлексивними здібностями та подоланням криз фахового становлення (Омельченко, 2018, с. 70), концептуальної засади становлення професійної позиції фахівця соціономічного профілю (Надвинична, Шаюк, 2022, с. 61), потенційного набору особистісних перспектив, необхідних для актуалізації майбутнього фахівця (Лавріненко, 2023, с. 102),

одного із компонентів комплексного життєздійснення особистості, її розгортання у життєвій перспективі (Kaufman, 2023, р. 64); наявних можливостей максимального прояву характеристик емоційної сфери особистості (Седих, Милашенко, 2020, с. 216). Близькою в методологічному плані в контексті цього дослідження постає розуміння особистісного потенціалу фахівця-психолога С.І. Білозерською, де це явище розглядається як сукупність потенційних можливостей особистості стосовно її розвитку в професійному плані (Білозерська, 2021, с. 89).

Разом із тим сучасні наукові пошуки розглядають особистісний потенціал майбутнього фахівця здебільшого в контексті формування професійних компетентностей та розвитку необхідних якостей для майбутньої діяльності, залишаючи поза увагою вагомий вплив інтернет-контекстів та залученості молоді до мережі. При цьому інтернет-залежність, як одна із сучасних форм адиктивної поведінки, є досить поширеною і вносить суттєві зміни у суб'єктивне сприйняття молодого особистістю самої себе та власного потенціалу. Окреслені дані та практичний запит стосовно підготовки сучасного фахівця-психолога з боку суспільства зумовили актуальність цього дослідження.

Мета. Мета публікації – проаналізувати результати емпіричного дослідження показників суб'єктивного сприйняття особистісного потенціалу у студентів-психологів із різним рівнем інтернет-залежності.

Виклад основного матеріалу. Як діагностичні показники суб'єктивного сприйняття особистісного потенціалу у студентів-психологів використано результати вивчення характеристики самоставлення респондентів та їхніх суб'єктивних оцінок власної особистості. Ці показники вибрані нами з огляду на те, що характеристики самоставлення відбивають найбільш суттєві аспекти самоставлення майбутнього психолога: його інтегрального самоставлення, самоповаги, аутосимпатії, самоповаги, самоінтересу. При цьому конструкти в межах реалізації семантичного диференціалу респондентами дає детальний розподіл характеристик, які студенти-психологи виокремлюють у власному особистісному потенціалі як переважаючі особистісні характеристики, необхідні для професійної діяльності.

У емпіричному дослідженні використано методики: «Тест на визначення рівня комп'ютерної залежності» (К. Янг, адаптація В.А. Лоскутової), методика «Опитувальник самоставлення» (В.В. Столін, С.Р. Пантілеєв), методика «Особистісний диференціал» (за Ч. Осгудом). Дослідження проведене на вибірці, до якої увійшли 145 студентів-психологів другого (магістерського) рівня вищої освіти факультету психології і соціальної роботи Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, які навчаються за освітніми програмами «Психологія» та «Кризова психологія. Соціально-психологічна реабілітація».

В основу емпіричного дослідження покладено гіпотезу про те, що інтернет-залежність студентів-психологів пов'язана з особливостями їхнього суб'єктивного сприйняття особистісного потенціалу. Зокрема, студентам-психологам із підвищеним рівнем комп'ютерної залежності, ймовірно, властиве погіршене суб'єктивне сприйняття особистісного потенціалу, що реалізується через знижені показники самоставлення і негативне суб'єктивне оцінювання власного «Я», що виступає чинником формування адикції. Натомість, студентам-психологам, які не мають залежності від мережі, скоріше за все, властиве більш позитивне погіршене суб'єктивне сприйняття особистісного потенціалу, сформоване самоставлення та оцінка власного Я.

Розглянемо вираженість рівнів комп'ютерної залежності серед підлітків досліджуваної вибірки, що представлено на рис. 1.

Як бачимо з рис. 1, для 38% досліджених студентів-психологів властивий підвищений рівень залежності від мережі. Таким студентам-психологам часто притаманне непереборне бажання перебувати у віртуальному середовищі; знижена працездатність через надмірне зосередження уваги у віртуальному середовищі, зменшення сформованості звички до перебування в мережі. Більшість свого часу такі студенти-психологи проводять у віртуальному просторі, постійно переглядаючи вебсторінки, соціальні мережі тощо.

При цьому 8% студентів-психологів характеризуються вираженою залежністю від Інтернету. Вони надмірно багато часу проводять у віртуальному середовищі. На відміну від студентів-психологів попередньої групи, ці 8% респондентів характеризуються вираженими соціально-психологічними та психологічними маніфестаціями комп'ютерної адикції. Їх відрізняє соціально небезпечне ексцентричне поводження в колі найближчого оточення (друзі, колеги, сім'я), відсутність контролю (тривале бажання перебувати у віртуальному середовищі),

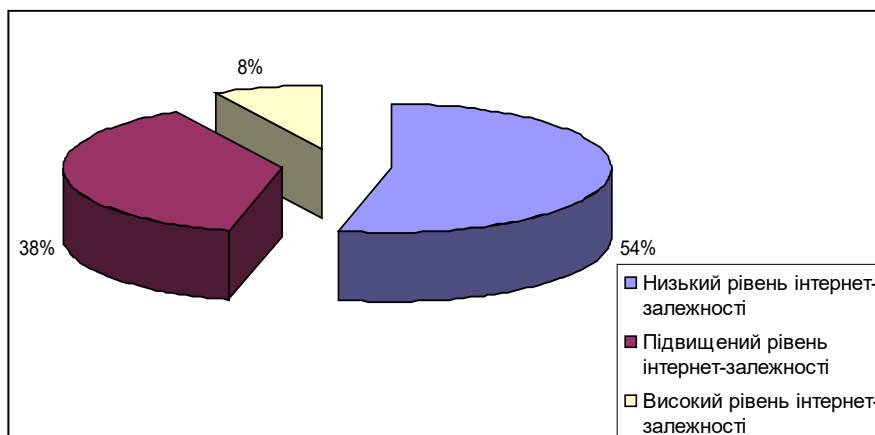

Рис. 1. Прояви комп'ютерної залежності студентів-психологів

внаслідок чого виникає почуття провини. Головною ознакою їхнього ставлення до мережі є надмірне емоційне реагування у разі ізоляції від віртуального простору.

Також визначено, що 54% студентів-психологів характеризуються відсутністю комп'ютерної залежності. Вони користуються мережею, проте можуть робити це досить контрольовано, а відміна можливості перебувати в мережі не провокує у них надмірно виражених та непереборних афективних реакцій.

Для того щоб перевірити гіпотезу про зв'язок інтернет-залежності студентів-психологів з особливостями їхнього суб'єктивного сприйняття особистісного потенціалу, розглянемо показники самоставлення респондентів з різним рівнем залежності, що подано на рис. 2.

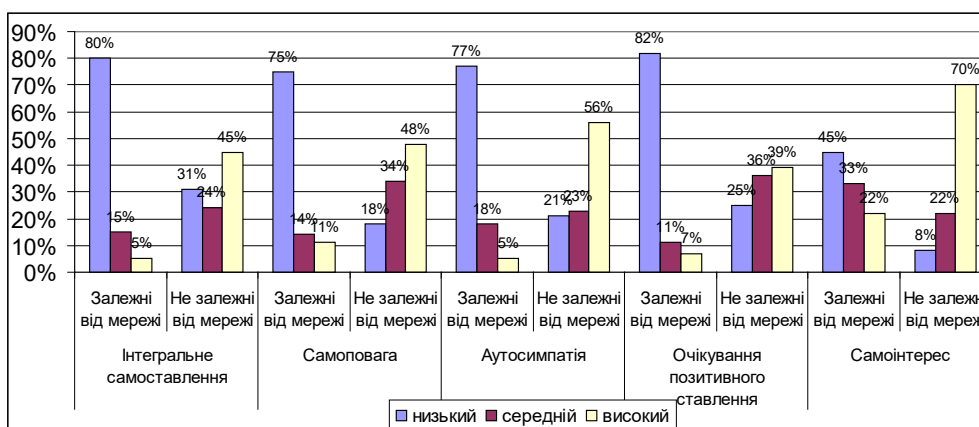

Рис. 2. Сутнісні характеристики самоставлення студентів-психологів із різним рівнем інтернет-залежності

Як свідчать дані рис. 2, студенти-психологи з високим рівнем інтернет-залежності характеризуються низькими показниками самоставлення та суб'єктивної оцінки власної особистості. Зокрема, залежним від мережі студентам характерні низькі показники інтегрального самоставлення (3,145, $p < 0,01$), поваги до своєї особистості (3,084, $p < 0,01$), симпатії стосовно себе та своїх особистісних рис (3,218, $p < 0,01$), очікування позитивно спрямованої комунікації від оточуючих (3,288, $p < 0,01$), інтересу стосовно пізнання своїх характеристик (3,312, $p < 0,01$). Тобто студенти-психологи з вираженою залежністю від віртуальної реальності мають негативне ставлення до свого Я, не схильні сприймати його як позитивну впорядковану і позитивно функціонуючу сукупність рис, яка може спровокувати зацікавлення у оточуючих. При цьому студентам-психологам із вираженою залежністю від мережі властивий і негативний характер самоінтересу. Тобто факт комп'ютерної залежності студентів пояснюється негативним ставленням стосовно своєї особистості, нерозумінням логіки своїх вчинків, і, відповідно, залежність від мережі виступає певним засобом компенсації такого негативного самоставлення, розглядається студентами як спосіб покращення ставлення до самих себе.

Натомість, студенти-психологи із низьким показником залежності від мережі характеризуються позитивними показниками самоствавлення, оптимальним ставленням до власної особистості. Зокрема, майбутнім психологам із низьким показником залежності від мережі властиві високі показники загального рівня ставлення до себе (45% демонструє високий показник цієї якості), самоповаги (48%), аутосимпатії (56%), очікування сприятливого відношення з боку оточуючих людей (39%), самоінтересу та вираженої рефлексивної активності (70%). Тобто позитивне самоствавлення студентів-психологів визначається як чинник, що покращує їх особистісний потенціал та професійну самореалізацію, зменшує ризик виникнення залежності від віртуального середовища. Маючи позитивне суб'єктивне сприйняття свого особистісного потенціалу, сприймаючи власну особистість, такі студенти-психологи не схильні до виникнення такої форми адикції, як компенсаторна форма реалізації у віртуальному середовищі. У цьому випадку висока позитивна суб'єктивна оцінка власного особистісного потенціалу свідчить про гармонійний особистісний розвиток майбутніх фахівців та відсутність адиктивних форм поведінки у них.

Нами порівняні показники суб'єктивної оцінки особистісних характеристик у студентів-психологів із різним рівнем інтернет-залежності, що представлено на рис. 3.

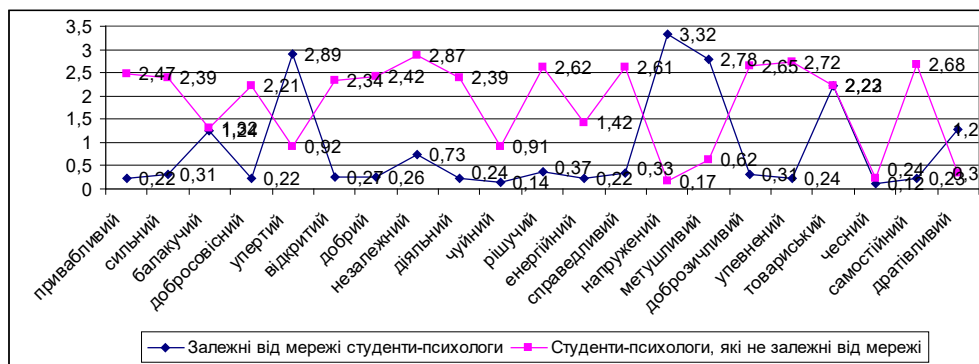

Рис. 3. Показники суб'єктивної оцінки особистісних характеристик у студентів-психологів із різним рівнем інтернет-залежності

Як свідчать дані рис. 3, студенти-психологи двох досліджуваних груп відрізняються за суб'єктивною оцінкою власних особистісних характеристик та оцінкою власного потенціалу. Зокрема, встановлена статистично значима відмінність за показниками суб'єктивного сприйняття більшості особистісних характеристик у групі студентів-психологів, які не залежні від мережі. Зокрема, не залежним від мережі студентам-психологам властиве переважання таких характеристик у суб'єктивній оцінці свого потенціалу, як: привабливий ($t = 3,314$, $p < 0,01$), сильний ($t = 3,215$, $p < 0,01$), добросовісний ($t = 3,825$, $p < 0,01$), відкритий ($t = 3,751$, $p < 0,01$), добрий ($t = 3,814$, $p < 0,01$), незалежний ($t = 3,354$, $p < 0,01$), діяльний ($t = 3,409$, $p < 0,01$), рішучий ($t = 3,287$, $p < 0,01$), справедливий ($t = 3,485$, $p < 0,01$), доброзичливий ($t = 3,421$, $p < 0,01$), упевнений ($t = 2,867$, $p < 0,01$), самостійний ($t = 3,562$, $p < 0,01$). Тобто у суб'єктивній оцінці власних особистісних характеристик студенти-психологи із низьким показником інтернет-залежності зазвичай використовують категорії, що мають позитивну спрямованість та відображають позитивну оцінку своїх потенційних можливостей, сформований особистісний потенціал. Вони також відзначають у структурі свого особистісного потенціалу виражені позитивні соціальні характеристики, що сприятливо для їхньої подальшої професійної діяльності.

Натомість, студенти-психологи із вираженою інтернет-залежністю характеризуються переважанням таких особистісних ознак, як: упертий ($t = 3,524$, $p < 0,01$), напружений ($t = 3,315$, $p < 0,01$), метушливий ($t = 3,388$, $p < 0,01$). Використані ними характеристики відображають несприятливу суб'єктивну оцінку власного потенціалу, негативне відношення до свого «Я» та наявність емоційного напруження, відсутність прагнення до реалізації у системі діяльності та системі комунікацій. Їх негативне сприйняття своїх особистісних характеристик заміщується реалізацією у сфері комп'ютерної залежності, віртуального середовища тощо.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. За підсумками проведеного емпіричного дослідження сформульована нами гіпотеза доведена. Дійсно, інтернет-залежність

студентів-психологів пов'язана з особливостями їхнього суб'єктивного сприйняття особистісного потенціалу. Зокрема, студентам-психологам із підвищеним рівнем комп'ютерної залежності, справді, властиве погіршене суб'єктивне сприйняття особистісного потенціалу, що реалізується через знижені показники самоствавлення і негативне суб'єктивне оцінювання власного «Я», що виступає чинником формування адикції. Натомість, студентам-психологам, які не мають залежності від мережі, дійсно, властиве більш позитивне погіршене суб'єктивне сприйняття особистісного потенціалу, сформоване самоствавлення та оцінка власного Я.

Література

- Білозерська С.І.** Особистісний потенціал у структурі особистості викладача. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія : Психологія*. 2021. Т. 32 (71). № 1. С. 87–92.
- Лаврінченко В.А.** Емпіричне дослідження показників самоактуалізації студентів-психологів. *Психологія і особистість*. 2023. № 1. С. 97–108.
- Надвинична Т.Л., Шаюк О.Я.** Особливості розвитку професійно-особистісного потенціалу студентів-психологів під час навчання у ЗВО. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія : Психологія*. 2022. Т. 33(72). № 6. С. 58–62.
- Омельченко Т.В.** Саморозвиток майбутніх психологів в період професійного навчання. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. 2018. Issue 181, Vol. VI (75). P. 69–72.
- Седих К.В., Милашенко К.О.** Психологічний аналіз пікових переживань як чинника самоактуалізації особистості. *Психологія і особистість*. 2020. № 2. С. 205–222.
- Синишина В.** Активізація творчого потенціалу студентів-психологів шляхом технологізації фахової підготовки. *Інновації в освіті: реалії та перспективи розвитку* : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Тернопіль, 25 листопада 2021 р.). Тернопіль : ЗУНУ, 2021. С. 195–200.
- Kaufman S.B.** Self-actualizing people in the 21st century: integration with contemporary theory and research on personality and well-being. *Journal of Humanistic psychology*. 2023. Volume 63. Issue 1. P. 51–83.

References

- Bilozerska, S.I.** (2021). Osobystisnyi potentsial u strukturi osobystosti vykladacha [Personal potential in the structure of a teacher's personality]. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Serii: Psykholohiia – Scientific notes of the V.I. Vernadsky TNU. Series: Psychology*, 32(71), 1, 87–92 [in Ukrainian].
- Lavrinenko, V.A.** (2023). Empyrychne doslidzhennia pokaznykiv samoaktualizatsii studentiv-psykholohiv [Empirical study of self-actualization indicators of psychology students]. *Psihologija i osobistist' – Psychology and personality*, 1, 97–108 [in Ukrainian].
- Nadvynychna, T.L., Shaiuk, O.Ya.** (2022). Osoblyvosti rozvytku profesiino-osobystisnoho potentsialu studentiv-psykholohiv pid chas navchannia u ZVO [Peculiarities of the development of professional and personal potential of psychology students during their studies at higher education institutions]. *Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernadskoho. Serii: Psykholohiia – Scientific notes of the V.I. Vernadsky TNU. Series: Psychology*, 33(72), 6, 58–62 [in Ukrainian].
- Omelchenko, T.V.** (2018). Samorozvytok maibutnikh psykholohiv v period profesiinoho navchannia [Self-development of future psychologists during professional training]. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, 181, VI (75), 69–72 [in Ukrainian].
- Sedykh, K.V., & Mylashenko, K.O.** (2020). Psykholohichniy analiz pikovykh perezhivan yak chynnyka samoaktualizatsii osobystosti [Psychological analysis of peak experiences as a factor of self-actualization of the individual]. *Psihologija i osobistist' – Psychology and personality*, 2, 205–222 [in Ukrainian].
- Synyshyna, V.** (2021). Aktyvizatsiia tvorchoho potentsialu studentiv-psykholohiv shliakhom tekhnolohizatsii fakhovoi pidhotovky [Activation of the creative potential of psychology students through technologization of professional training]. *Innovatsii v osviti: realii ta perspektyvy rozvytku: materialy II Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii – Innovations in education: realities and development prospects: materials of the II International Scientific and Practical Conference*, 195–200 [in Ukrainian].
- Kaufman, S.B.** (2023). Self-actualizing people in the 21st century: integration with contemporary theory and research on personality and well-being. *Journal of Humanistic psychology*, 63, 1, 51–83 [in English].